

C r i t i c s P o i n t

Γιόχαν-Σεμπάστιαν Μπάχ (1685-1750):
2/3 τοῦ «Ὁρατορίου τῶν Χριστουγέννων»
[καντάτες ἀρ. 1, 2, 4, 6, ἐπί συνόλου 6]

44/2017.

τοῦ ΓΙΩΡΓΟΥ ΛΕΩΤΣΑΚΟΥ.

ΕΝ ΜΕΓΑΡΩ. ΦΥΣΙΚΑ, ὅπου ὡς ὑπαινίσσεται τὸ πρόγραμμα (σελ. 5.), εἶχε ξαναπαιχθεῖ πρὸ 20ετίας. Δὲν θυμοῦμαι αὐτὴ τὴν ἐκτέλεση καὶ τοὺς ἐκτελεστές της: ἴσως δὲν τὴν παρακολούθησα, ἀφοῦ δόθηκε στὰ τέλη μιᾶς 5ετίας ὅπου εἶχα ἀναστείλει τὴν κριτικὴ μου δραστηριότητα. Καὶ δὲν ἔχω χρόνο νὰ ἐρευνήσω ἂν καὶ τότε παίχθηκε ἐν μέρει ἢ ὀλόκληρο τὸ ἔργο. Τώρα, ἐρμηνεύθηκε ἀπὸ τὸ γαλλικὸ 28μελές ὀργανικὸ σύνολο *Les Musiciens du Louvre* [Οἱ Μουσικοὶ τοῦ Λούβρου], ὑπὸ τὸν ἀποτελεσματικώτατο, πολωνικῆς καταγωγῆς, **Marc Minkowski** [Μάρκ Μινκοφσكى, γ. 1962· μὲ γαλλοποιημένο (τονισμός στὴ λήγουσα)... ἐπώνυμο], πλαισιωμένο ἀπὸ 11 μελές φωνητικὸ σύνολο 7 σολίστ καὶ χορωδούς καὶ 4 χορωδούς-ripieni (ἄς ποῦμε συμπληρωματικούς).

Τὴν ὀρχήστρα ἀποτελοῦσαν: 4 α' καὶ 4 β' βιολιά, 2 βιόλες, 3 βιολοντσέλα, 2 κοντραμπάσα, 2 φλάουτα, 1 ὄμποε καὶ 1 *oboe d' amore*, 1 *oboe da caccia*, 1 φαγκότο, 2 κόρνα, 3 τρομπέτες, τύμπανα καὶ τσέμπαλο (Σ.Σ. κατὰ τὸ πρόγραμμα: ὄργανο. Ὅμως ἡ θέση τοῦ ὀργανίστα ἔμεινε κενή, ἐνῶ τὸ τσέμπαλο καὶ ὁ νέος ἐκτελεστής του ἦσαν ὀρατότατοι στὸ προσκήνιο). Σύνολο: 28. Τοὺς πλαισίωναν οἱ σολίστ καὶ χορωδοὶ: **Lenneke Ruiten**, **Hélène Walter**, ὑψίφωνοι, **Christopher Ainslie**, κοντρατενόρος, **Helena Rasker**, μεσόφωνος (alto), **Paul Schweinester**, **Valerio Contaldo**, τενόροι καὶ **James Platt**, βαθύφωνος. Οἱ 4 ripieni:

Johann Sebastian Bach:- 2-«Weihnachtsoratorium»

Joanna Radziszewska, ύψίφωνος, Matylda Sasto, μεσόφωνος (alto), Philippe Bellet, τενόρος και Piotr Zawistowski, βαθύφωνος. Σύνολο 11. Σύνολο ὀρχήστρας+ φωνῶν = 39.

Κάποια μορφολογικά και ἱστορικά στοιχεῖα γιὰ τὸ ἔργο: Τὸ Ὁρατόριο τῶν Χριστουγέννων (γερμ. «Weihnachtsoratorium»), ἄρ. καταλ. BWV 248 (1734-35) συνολικὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ 6 καντάτες, πὺ τὴν καθεμία ἀπαρτίζουν ἀνισάριθμα μέρη-ἀριθμοὶ, δηλαδὴ Χορωδιακά, Χορικά (προσοχή: τὰ πρῶτα ἀποτελοῦν μιὰ λίγο-πολὺ ἐλεύθερη σύνθεση γιὰ χορωδία και ὀρχήστρα· τὰ δεῦτερα συνιστοῦν συγκεκριμένη μορφή τῆς προτεσταντικῆς λειτουργικῆς μουσικῆς), ρετσιτατίβα και ἄριες. Ἔτσι τὴν Καντάτα ἄρ. 1, (1η ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων) ἀπαρτίζουν 9 μέρη—ἀρίθμηση 1-9· τὴν Καντάτα ἄρ. 2, (2η ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων) 14 μέρη—ἀρίθμηση 10-23), τὴν Καντάτα ἄρ. 3 (ΠΑΡΑΛΕΙΦΘΗΚΕ!) 12 μέρη—ἀρίθμηση 24-35, τὴν Καντάτα ἄρ. 4 (Πρωτοχρονιά), 7 μέρη—ἀρίθμηση 36-42, τὴν Καντάτα ἄρ. 5 (ΠΑΡΑΛΕΙΦΘΗΚΕ!) 11 μέρη—ἀρίθμηση 43-53 και τὴν Καντάτα ἄρ. 6 (Θεοφάνεια), ἀπὸ 11 μέρη—ἀρίθμηση 54-64!. Ἐπὶ συνόλου 64 μερῶν παραλείφθηκαν 23—συνεπῶς ἀκούσαμε 41, λιγότερο ἀπὸ τὰ 2/3 τοῦ ἔργου. Ὅλη ἡ σύνθεση πρωτοεκτελέσθηκε ἀπὸ τὴ Χορωδία τοῦ Ἁγ. Θωμᾶ Λειψίας, κατὰ τὴς ἕξ λειτουργίας μεταξὺ Χριστουγέννων 1734 και Θεοφανείων 1735 (μία καντάτα ἀνὰ λειτουργία), στοὺς ναοὺς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀρχαιότερου τῆς Λειψίας (κτίσθηκε 1165) και τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ, μεγαλύτερου τῆς πόλεως (κτίσθηκε 1212) ἄρρηκτα δεμένου μὲ τὸ Μεγάλο Κάντορα (ἀπὸ τὸ 1950 ἐκεῖ ἀναπαύονται ἄλλωστε τὰ ὀστᾶ του). Τὸ κείμενο δικαίως χαρακτηρίζεται «ἐπικῆς πνοῆς» και ἀποτελεῖ σύνθεση ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὰ Κεφ. ἄρ. 2 τῶν κατὰ Λουκᾶν και κατὰ Ματθαῖον, Εὐαγγελίων καθὼς και ἔξωβιβλικὸ ποιητικὸ κείμενο πὺ πιθανολογεῖται ὅτι ἔγραψεν ὁ ποιητὴς και λιμπρετίστας Christian Friedrich Henrici γνωστότερος ὡς Picander (1700-1764)—μαζὶ του ὁ Μπάχ συνεργάστηκε συχνότατα και ἐπιτυχέστατα: σ' αὐτόν, μεταξὺ ἄλλων, ὀφείλεται τὸ κείμενο τοῦ ἀριστουργήματός του Τὰ κατὰ Ματθαῖον Πάθη, ἔργο BWV 244 (1727).

* * *

ἌΝΕΚΑΘΕΝ ἮΜΟΥΝ ἌΚΡΩΣ ἐπιφυλακτικὸς, ἀλλὰ τώρα εἶμαι κά-θετα ἀντίθετος μὲ τὴν ἀναστηλωτικὴν ἀρχαιολογία τῶν «ὀργάνων» ἐποχῆς», ὅπου παρ' ἡμῖν ὄντως διαπρέπει ὁ ἀρχιμουσικὸς Γιώργος Πέτρου, ἄλλο ἂν παραδίδει ὅπερες μπαρόκ, σὲ «σκηνοθετικὰ» φρικιά—ἀνατριχιάζω ὅταν θυμοῦμαι πῶς ἀσέλγησαν ἄλλοδαπὰ και ἡμεδαπὰ

Johann Sebastian Bach: - 3 - «Weihnachtsoratorium»

τοιαῦτα, (δραπέτες τοῦ Δρομοκαϊτείου;) στὸ Θρίαμβο τῆς Κλέλια τοῦ Γκλούκ (Αἴθουσα Τριάντη, 14.2.2012, βλ. κριτική μου Ἐφ. Ἐξπρές, ἔτος 506, ἀρ. φύλλου 14.624 Σάββατο, 25 Φεβρουαρίου 2012, σ. 37). Ἄβυσσος ἢ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Διότι:

1) ἂν ἦσαν εὐχαριστημένοι τὸ 18ο αἶ. καὶ πρὶν, ἀπὸ τὰ ὄργανα αὐτὰ ἀπλούστατα δὲ...θὰ τὰ βελτίωναν. Ποιὸς «ξεπέρασε» ἢ βελτίωσε ποτὲ τοὺς μυθικοὺς κατασκευαστὲς βιολιῶν τῆς Κρεμόνα (16ος-18ος αἶ.);

2) Ἡ γενιά μου γνώρισε τὴ μουσικὴν αὐτὴ ἀπὸ τοὺς δίσκους βινυλίου 33 1/3 στροφῶν, θαυμαστὰ παιγμένα, μὲ τέλεια κατάδυση στὸ βάθος τοῦ μουσικοῦ στοχασμοῦ τῶν μεγάλων τῆς ἐποχῆς, καὶ λυτρωτικὴ καθαρότητα ἤχου-νοημάτων.

3) Στὴν καλλίτερη περίπτωση ὁ ἤχος τῶν παλαιῶν ὀργάνων θυμίζει θαμπὸ χαλκὸ λίγο...πρασινισμένο ἀπὸ μούχλα. Ἐλεγε λ.χ. ὁ Μότσαρτ γιὰ τὰ φλάουτα τῆς ἐποχῆς του: *Τὶ χειρότερο ἀπὸ ἓνα φλάουτο; Τὰ δύο!* Ἄς ἀφιέρωσεν πέντε κοντσέρτα ἢ παρεμφερεῖς μορφές στὸ ὄργανο αὐτό (δύο γιὰ φλάουτο, τὸ κοντσέρτο γιὰ φλάουτο ἄρπα, τὸ *Andante* καὶ *Rondo*, ξεχωριστὲς συνθέσεις ἀμφότερες, γιὰ φλάουτο καὶ ὀρχήστρα) καὶ 4 κουαρτέτα γιὰ φλάουτο, βιολί, βιόλα καὶ βιολοντσέλο.

4) Μᾶς διαφεύγει συχνά, ἰδίως στὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἔργα ὅπως τοῦ Μπάχ καὶ πλήθους παλαιότερων ἢ καὶ νεοτέρων του, γράφηκαν γιὰ ἐκκλησίες, χωροταξία συνήθως ὀρθίου παραλληλεπιπέδου, ὅπου ὁ ἤχος ἀνεβαίνει ψηλὰ καὶ προφανῶς ἀντανακλᾶται ἀπ' ἐκεῖ—δὲν διασκορπίζεται ὀριζόντια ὅπως σὲ σύγχρονες αἴθουσες συναυλιῶν, ὅπως τοῦ Μεγάρου. Ἴσως καὶ αὐτὸ νὰ παίζει κάποιον ρόλο.

Μετὰ τίς ἀποσαφηνίσεις αὐτές, μόνον ἐγκώμια ἔχουμε γιὰ τὴν ἀπόλυτη *maîtrise* καὶ τὴν ἀνεπίληπτην εὐαισθησία στὸ ὕφος τοῦ Μπάχ, πασῶν καὶ πάντων, ὑπὸ τὴ λιτὴν, ἀνεπιτήδευτην ἀλλὰ τόσο καίρια κινησεολογία τοῦ Μινκοφσκι. Προσδοκώμενα, οἱ φωνές δὲν ἦσαν ὅλες τοῦ αὐτοῦ ὄγκου ἢ ζωνηροῦ τίμπρου. Ὅλες ὅμως ἀνεξαιρέτως εἶχαν θαυμαστὰ ἀφομοιώσει τὸ ὕφος τοῦ συνθέτου, ἐκτελοῦσαν ἄψογα, ἐντάσσοντάς τας μὲ τὸ φυσικότερο τρόπο στὴ ροὴ τῆς μουσικῆς σκέψεως, μελίσματα καὶ δύσκολες κολορατοῦρες. Μᾶς συνεπῆραν κυρίως ἡ σαρκωμένη, φωτεινὴ, πλαστικότητα εὐέλικτη φωνὴ τῆς ἄλτο **Helena Rasker** (Καντάτα 1η, ἀρ. 4, *Ἐτοιμάσου Σιών*), ἡ μεστή φωνὴ τοῦ βαθυφώνου **James Platt** (Καντάτα 1η, ἀρ. 8, *Μεγαλοδύναμη*, μὲ 2 φλάουτα καὶ τρομπόνι), τὸ ὠραιότατο ρετσιτατίβο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ (Καντάτα 2η, ἀρ. 11: *Καὶ ποιμένες ἦσαν...καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ...*), ἀπὸ τὸν τενόρο **Paul Schweinester** (ὑποθέτουμε), ἡ ἐξαιρετικὴ ἀπόδοση τῆς λεγομένης ἄριας μὲ

Johann Sebastian Bach:- 4-«Weihnachtsoratorium»

ήχώ-σόλο όμποε (Καντάτα. 4η, αρ. 39, Σωτήρα μου) από τή γοητεύουσα όχι μόνο φωνητικά αλλά και έμφανισιακά **Hélène Walter**, ή άρια με κολορατοϋρες του τενόρου, πλαισιωμένου από δύο βιολιά σόλο (**Schweine-ester? Contaldo?**) Ύψηλό επίτευγμα τής 11μελοϋς χορωδίας, τό θριαμβευτικό εισαγωγικό Χορωδιακό (όχι **Chorale!**) στην Καντάτα 6η, αρ. 54, γρήγορο τέμπο, τρίσημος ρυθμός, θριαμβικός χαρακτήρας—ύπέροχη μουσική και τέλος ή θαυμαστή κλιμάκωση του άριστουργήματος με τó έκτενές ρετσιτατίβο (αρ. 61) και άρια (αρ. 62) του τενόρου, τó σύντομο θεϊο ρατσιτατίβο (4 σόλι: ύψίφωνος, μεσόφωνος, τενόρος, βαθύφωνος) και τó τελικό Χορικό, αρ. 64 *Τώρα έχετε νικήσει των έχθρων σας τίς όρδες.*

Πλήν όσων άνέφερα, με μάγεψαν και οί έξής άριθμοί του έργου: **Καντάτα 1η:** τά ύπέροχα χορικά αρ 5 (άργό, στατικό) και 9 και τó Χορικό-Ρετσιτατίβο, αρ. 7, οϊνει διάλογος ύψιφώνου και βαθυφώνου. **Καντάτα 2η:** ή θεία έναρκτήρια **Sinfonia** (εισαγωγή) σε μείζ. τρόπο, αρ. 10, όπου ξεχωρίζουν φλάουτο και όμποε, τó εφάμιλλο Χορικό αρ. 12., ή άργή άρια, αρ. 19 (κοντρατενόρος **Christopher Ainslie**), τó Ώσαννά τής γυναικείας χορωδίας (άγγελοι), αρ. 21 και τó καταληκτικό Χορικό αρ. 23, με έναλλαγή μείζονος-έλάσσονος. **Καντάτα 4η:** εκτός από τίς προμνησθεισες άριες αρ. 39 και 41, μάθημα ύψηλής συνθέσεως είναι και τó καταληκτικό Χορικό, αρ. 42 — άργές φωνές, πλαισιωμένες από γοργήν όρχήστρα. **Καντάτα 6η:** αναφερθήκαμε στις θαυμαστές συνιστώσες-άριθμούς, αλλά κυρίως συνειδητοποιήσαμε τó μεγαλειό τής ολοκληρωμένης ένιαίας συνθετικής συλλήψεως, γιγαντιαίας νωπογραφίας καιτοι άποτελούμενης από καντάτες κατ' άρχήν προωρισμένες να «σχολιάζουν» τó Ευαγγέλιο κάθε Κυριακής. Σημαντικóτατη προσφορά του MMA, άν δέν ύπῆρχε ό πανάθλιος χειριστής του προβολέως ύπερτίτλων. Σε όλο τó έργο δέ βλέπαμε τίποτε επειδή λευκά γράμματα προβάλλονταν σε άνοικτό λαχανί ή κρέμ φόντο. Σάν να μην έφτανε ό χειριστής τής ήχοκονσόλας στις άναμεταδόσεις τής «Μετροπόλιταν», έτοϋτος δέν ειχε καν φροντίσει να έλέγξει τó μηχάνημα πριν χρησιμοποιηθεί. Έτσι, στην άρια αρ. 57 (ύψίφωνος) ό προβολέας «κλατάρισε» και ξαναλειτούργησε μετά τόν αρ... 60! Τόση πιά άνευθυνότητα; Δέν άνεχόμαστε όλοι όσοι ματώνουμε από κτηνώδεις φόρους, να ταΐζουμε άχρηστα έμβια! Τά ακούτε κύριε Θεογαράκη; (Αΐθουσα ΧΔΛ, 20 Δεκεμβρίου 2017).